

'หลงหิ้งห้อย' สร้างชื่อให้ไทย
'อัญชนา ท่านเจริญ'
ผู้ 'หลงไหลแมลงเรืองแสง'

หน้า 21

'หลงหิ้งห้อย' สร้างชื่อให้ไทย

'อัญชนา ท่านเจริญ'

ผู้ 'หลงไหลแมลงเรืองแสง'

วิถีชีวิต

“รู้จักคำว่า หิ้งห้อย ก็ตอนเรียนในกรุงเทพฯ เพราะแถวบ้านเรียก หิ้งถ่วง มีให้เห็นมากมายรอบบ้าน แต่ทั้ง ๆ ที่เห็นและใกล้ชิด เจ้าหิ้งห้อยมาตั้งแต่เด็ก อีกหิ้งเรียนมหาวิทยาลัยก็เรียนด้านแมลง พอถูกใครต่อใครถามเรื่องหิ้งห้อย เรากลับไม่รู้จักมันเลย จึงทำให้รู้สึกว่าเป็นแมลงที่ลึกลับน่าสนใจ จึงเริ่มศึกษาวิจัยมาตั้งแต่นั้น จนวันนี้ก็ 18 ปีแล้วที่อยู่กับหิ้งห้อย” ...เป็นคำกล่าวของนักวิชาการที่ “หลงไหลแมลงเรืองแสง” อย่าง “หิ้งห้อย” จนเป็นผู้เชี่ยวชาญ

หิ้งห้อย ขณะใช้ชีวิตนักวิชาการคนนี้ก็น่ารักอีก...

“ผศ.ดร.อัญชนา ท่านเจริญ”

ผศ.ดร.อัญชนา ท่านเจริญ หรือ อาจารย์ก้อย เป็นอาจารย์ภาควิชากีฏวิทยา คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งศึกษาวิจัยด้านชีววิทยาและพฤติกรรมกรรมผสมพันธุ์ของหิ้งห้อย จะบอกว่า เป็นหนึ่งในผู้เชี่ยวชาญเรื่องหิ้งห้อยเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย ก็คงไม่ผิด โดยเริ่มศึกษาจากที่ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับหิ้งห้อยเลย จนปัจจุบันประสบผลสำเร็จในการเพาะเลี้ยงหิ้งห้อย

อาจารย์ก้อย เป็นใครมาจากไหน? เจ้าตัวเปิดเผยว่า... เกิดที่ อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ เป็นลูกสาวคนโตของ คุณพ่อ

มนัส-คุณแม่ปรางณี ท่านเจริญ โดยมี วรรัตน์ ท่านเจริญ เป็นน้องสาวอีกหนึ่งคน ด้านดีกรีความสำเร็จทางการศึกษาของอาจารย์ ก้อยนั้น จบปริญญาตรี B.S. Biology มหาวิทยาลัยมหิดล, ปริญญาโท M.S. Environmental Biology มหาวิทยาลัยมหิดล และปริญญาเอก Ph.D. Biology มหาวิทยาลัยมหิดล โดยกล่าวได้ว่า... **เดินมาทางด้านชีววิทยาด้านแมลงโดยตรง**

แสดงว่าสนใจเรื่อง

แมลงมาตั้งแต่เด็ก? กับเรื่องนี้เจ้าตัวบอกว่า... เป็นเด็กต่างจังหวัดแต่ก็ไม่ใช่ต่างจังหวัดที่ไกล ๆ แค่ข้ามแม่น้ำจากฝั่งกรุงเทพฯ ไปหนองจอกถึงบ้านแล้ว ซึ่งเมื่อสมัยยังเด็ก ๆ จำได้ว่าสิ่งแวดล้อมแถวบ้านที่อยู่ยังเหมือนต่างจังหวัดชนบท เพราะความเจริญจะกระจุกอยู่ที่ฝั่งกรุงเทพฯ แม่น้ำเหมือนเป็นสิ่งที่กั้นความเจริญทางวัตถุไว้ ซึ่งตอนนั้น ตอนเด็ก ๆ แม้จะอยู่กับธรรมชาติ แต่ก็ไม่ได้สนใจพวกแมลงเป็นพิเศษ แม้แต่ “หิ่งห้อย” เอง ที่มีให้เห็นรอบบ้านตั้งแต่เด็ก ก็ยังไม่ได้ใส่ใจอะไร

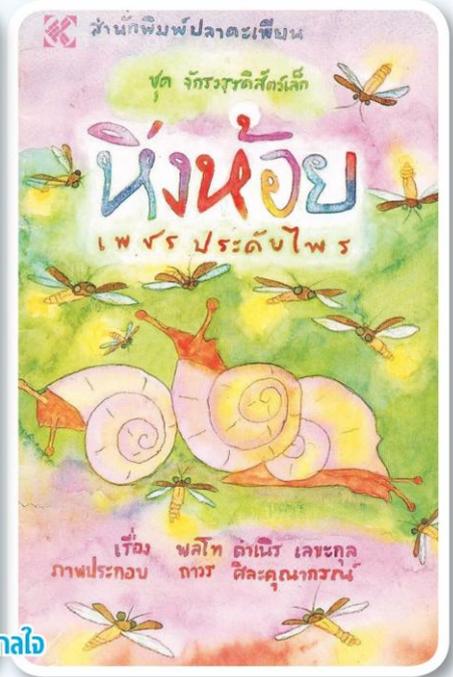
จนได้เข้าเรียนระดับมัธยมที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยในกรุงเทพฯ ช่วงมัธยมปลายครูแนะแนวให้นึกว่าอยากทำอะไร? ตอนนั้นแวนแรกเห็นภาพนักวิทยาศาสตร์ใส่เสื้อคลุมสีขาว และรู้สึกว่าจะชอบวิชาทางสายวิทยาศาสตร์ ก็เลยอยากเป็นนักวิทยาศาสตร์ จึงตัดสินใจสอบเลือกเรียนคณะวิทยาศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยมหิดล พอได้เข้าเรียนคณะวิทยาศาสตร์ ก็ได้สัมผัสชีววิทยาอย่างแท้จริง ทำให้รู้ตัวเองว่าเวลาเรียนแล้วสนุก มีความสุข ช่วงปี 3-ปี 4 ก็เลยเลือกเรียนทางสาย “แมลง” โดยตรง

“มีความรู้สึกว่าจะชอบแมลง เรื่องราวเกี่ยวกับแมลงมันน่าสนใจ ยิ่งเรียนยิ่งรู้ว่าเรื่องของแมลงเป็นเรื่องที่น่ามหัศจรรย์ แมลงทุกชนิดทุกตัวพอได้สัมผัส เรียนรู้ไปลึก ๆ มันช่างมหัศจรรย์ แต่ตอนนั้นก็ยังไม่ได้เจาะจงที่หิ่งห้อย”

แต่ที่ก็เป็นจุดเริ่มต้น-นำสู่การศึกษาหิ่งห้อย... โดย อาจารย์ก้อย เล่าย้อนความเป็นมาของการสนใจในตัวเจ้าหิ่งห้อยว่า... **“เรียนเรื่องแมลงมาเยอะ พอมีคนพูดถึงเรื่องของหิ่งห้อย ว่าวงการชีวิตเป็นอย่างไร ก็ต้องถึงกับอึ้งกับแค่คำถามนี้ เรียนสายแมลงมา แต่ตอบคำถามเกี่ยวกับเจ้าหิ่งห้อยไม่ได้เลย...”** ...นี่

บรรยายเรื่องหิ่งห้อย กับนิทานที่เป็นแรงบันดาลใจ

“ ..เป็นแมลงที่ถูกลืม!!.. ”

จึงเป็นจุดที่ทำให้เริ่มหันมาสนใจ “เจ้าแมลงเรื่องแสง”

และที่ทวนนึกได้ว่า เคยซื้อหนังสือนิทานเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับหิ่งห้อย ตอนที่ซื้อก็เพราะเห็นว่ารูปประกอบสวย ไม่ได้คิดว่าจะซื้อ

ไปอ่าน แต่พอได้กลับไปอ่าน ก็ทำให้อยากรู้เรื่องราวของหิ่งห้อย หนังสือเล่มนั้นจึงเป็นอีกแรงบันดาลใจที่ทำให้อยากรู้

“ไม่รู้จะอะไรเกี่ยวกับมันเลย ที่ได้เรียนก็แค่รู้พื้นฐานว่าหิ่งห้อยบางกลุ่มเป็นแมลงน้ำ และเป็น

แมลงมีแสง รู้แค่นี้ ถ้ามีแสงก็คือหิ่งห้อย แต่ไม่รู้ถึงวงจรชีวิตพยายามค้นหาข้อมูลเรื่องราวในอินเทอร์เน็ต ทำให้รู้ว่ามีคนทำเรื่องหิ่งห้อยด้วย ก็ดีใจ พออ่านไปก็รู้สึกที่น่าสนใจมาก ทำไมเรื่องราวเหล่านี้เราถึงไม่รู้เลย มันเป็นแมลงที่ดูสิกลับ!!”

อาจารย์ก้อย เล่าต่อไปว่า... เมื่อเกิดความอยากรู้ อยากเห็นและเกิดความสนใจ เธอจึงนำคำถามมากมายเรื่องหิ่งห้อยไปถามอาจารย์ จนอาจารย์แนะนำให้เรียนต่อปริญญาโท และก็ทำวิจัยเรื่องหิ่งห้อยโดยตรง... “ตอนนั้นในประเทศไทยเรา ข้อมูลเรื่องหิ่งห้อยแทบจะไม่มีใครรู้จักเลย อาจารย์เองก็ไม่ค่อยรู้ จนสุดท้ายตัดสินใจสอบต่อปริญญาโท โดย

มี อาจารย์สังวรณ์ กิจทวี เป็นที่ปรึกษาให้ แต่อาจารย์ก็บอกว่าอาจารย์ก็ไม่รู้นะ แต่ว่าเราจะเดินไปด้วยกัน ถ้าไม่มีอาจารย์สังวรณ์

ก็คงไม่มีโอกาสได้

ศึกษาเรื่องหิ่งห้อย เพราะว่าอาจารย์แต่ละท่านก็อยากรับลูกศิษย์สาขาของตัวเอง ถ้าไม่ใช่สาขาที่อาจารย์เชี่ยวชาญ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จ จะจบการศึกษาที่ยากให้ค่าปรึกษาก็ยาก แต่อาจารย์สังวรณ์ให้โอกาส ก็เลยมีโอกาสได้เรียนโทเรื่องหิ่งห้อย”

...นี่เป็นก้าวแรกที่จริงจังกับการศึกษาหิ่งห้อย

แต่การศึกษาวิจัยหิ่งห้อยก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ อาจารย์ก้อย บอกว่า... “เราไม่รู้อะไรเกี่ยวกับเขาเลย การศึกษาวิจัยจึงเหมือนเริ่มจากศูนย์ ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าหิ่งห้อยหน้าตาแบบไหน และเมื่อเรายังไม่รู้อะไรมาก ก็ต้องลงพื้นที่เพื่อศึกษาหิ่งห้อยในธรรมชาติ จึงใช้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เป็นพื้นที่วิจัย” พร้อมกันนี้ อาจารย์ก้อย ก็เล่าถึงการทำวิจัยว่า... “ความยากลำบากมีแน่นอน เราเป็นผู้หญิง และต้องทำงานกลางคืน โชคดีที่พ่อแม่ก็ไม่ได้อึด แต่เวลาลงพื้นที่ทำวิจัยก็ต้องมีคนไปเป็นเพื่อนด้วยเสมอ ทางบ้านเองก็เข้าใจ บางครั้งถ้าเพื่อนที่ไปด้วยประจำไม่ว่าง ก็จะชวนพ่อแม่ หรือญาติ ๆ ไปด้วยกัน เรียกว่าญาติ ๆ ทุกคนเป็นผู้ช่วยวิจัยทั้งหมด ซึ่งทุกคนก็จะมีความรู้เกี่ยวกับหิ่งห้อยทั้งหมด”

หลังจากศึกษาวิจัยหิ่งห้อยจนจบปริญญาโท ทาง ศ.ดร.วิสุทธิ์ ไบไบ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมตอนเรียนปริญญาโทอีกท่านหนึ่ง ก็ให้ทุนโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (ทุน คปก.) ของ สกว. ให้ได้เรียนรู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “หิ่งห้อย” ต่อไป...

ตอนวิจัยเรื่องหิ่งห้อย อาจารย์ก้อย ก็เจอกับคำถามจากหลาย ๆ คน ว่า... “นี่ก็ยัง... วิจัยหิ่งห้อย?” “มันมีประโยชน์ยังงัย?” ...เจอคำถามนี้ ก็เล่นเอาอึ้งไปอีกครั้ง!! จนต้องมานึกทบทวนในใจว่า มันมีประโยชน์อะไร หรือเราเรียนเพื่อสนองตัวเอง เราแค่เรียนเพราะมีความสุขหรือเปล่า? แต่ก็มาคิดว่า... ถ้ามันไม่มีประโยชน์แล้ว อาจารย์วิสุทธิ์ ผู้ที่มีชื่อเสียงในวงการชีววิทยา จะส่งเราเรียนต่อทำไม? เรา ก็พยายามหาคำตอบว่าหิ่งห้อยมีประโยชน์ยังงัย และทำไมเราต้องศึกษาวิจัย

“หลังจากนั้นไม่นาน สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริสเกี่ยวกับการอนุรักษ์หิ่งห้อย ซึ่งดีใจมาก ที่รู้ว่า มีโครงการศึกษาวิจัยหิ่งห้อยของพระราชินี รู้ว่าไม่ได้มี

เราคนเดียวในประเทศ”...อาจารย์ ก้อย เล่าไว้

วิจัยเพื่ออนุรักษ์หิ่งห้อย ... คือคำตอบของคำถาม

“แม่เล่าให้ฟังภาพในอดีตที่ทุ่งบางกะเจ้า คนส่วนใหญ่เป็นชาวสวน ตี 3-ตี 4 ก็จะไปหาผลไม้ใส่เรือไปขายที่คลองเตย ซึ่งสองฝั่งข้างคลองนั้นเต็มไปด้วยต้นลำพู และจะมีหิ่งห้อยเป็นจำนวนมากเกาะอยู่เต็มไปหมด พวกมันจะกะพริบวาบ ๆ เป็นจังหวะ เหมือนเป็นรันเวย์ นี่คือภาพในอดีต แต่ในปัจจุบันเมื่อความเจริญเติบโตของสังคมเมืองเข้ามา

จำนวนของหิ่งห้อยที่เคยมีอยู่เป็นจำนวนมากก็ลดลงตามความเจริญของชุมชน จนมาถึงจุดที่จะต้องอนุรักษ์มันไว้ ไม่ให้มันหายไปจนหมด จนไม่เหลือ”

ทั้งนี้ ปัจจุบันชื่อเสียงของ “หิ่งห้อย” มีมากขึ้น เมื่อมีตลาดน้ำและมีการโปรโมตการท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย... “เพราะฉะนั้น

ลงพื้นที่เพื่อศึกษาวิจัย

แน่นอน...เราได้ใช้ประโยชน์จากหิ่งห้อยแล้ว คือรูปแบบการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังได้ประโยชน์ทางระบบนิเวศด้วย เพราะหิ่งห้อยตัวอ่อนกินหอยเป็นอาหาร เป็นการควบคุมศัตรูพืช” และในปัจจุบันหิ่งห้อยมีความสำคัญมากขึ้นไปอีก โดย ในวงการแพทย์ สกัตเอนไซม์ลูซิเฟอเรส ในหิ่งห้อย ไปใช้ในการทดลองเพื่อความก้าวหน้าทางการแพทย์

หลังจากเรียนปริญญาเอก อาจารย์ก้อย สามารถเพาะเลี้ยงหิ่งห้อยน้ำจืดได้สำเร็จ และที่สำคัญ... เจ้าหิ่งห้อยที่วิจัยและเพาะเลี้ยงได้นั้น ปรากฏว่ามันกลายเป็น “หิ่งห้อยชนิดใหม่ของโลก” ที่ถูก “ค้นพบโดยคนไทย” โดยอาจารย์นักวิจัยหิ่งห้อยเล่าถึงเรื่องนี้ว่า... เจ้าหิ่งห้อยชนิดใหม่ที่ค้นพบ มันก็เป็นหิ่งห้อยที่พบเห็นได้ทั่วไป แต่อย่างไม่มีใครศึกษาจริงจัง ซึ่งตอนนั้น

เราก็ไม่รู้ว่ามันเป็นชนิดใหม่ของโลก ตอนพบก็คิดว่าเขายังไม่มีชื่อทำการเช็กตัวอย่างจากหลาย ๆ ที่ จนได้ชื่อมาชื่อหนึ่ง คือ “ลูซิโอล่า บรามินา” ก็ใช้ชื่อนี้มาตลอด และก็ศึกษาพฤติกรรมมาตลอด จนรู้ว่าจรชีวิตของมัน จนมีโอกาสได้ไปทำวิจัยที่ต่างประเทศ มีผู้เชี่ยวชาญเรื่องการแยกชนิดหิ่งห้อย บอกว่า... หิ่งห้อยที่เราศึกษาวิจัยเป็นสายพันธุ์ใหม่ของโลก ที่ไม่เคยมีชื่อก่อน จึงต้องมีการตั้งชื่อใหม่...

“เราจึงได้มีโอกาสตั้งชื่อ ตอนนั้นคิดอยากตั้งให้ประเทศไทยในชื่อ แต่อาจารย์บอกว่าชื่อหน้า ลูซิโอล่า เป็นแกรมม่าภาษาลาตินที่เราเปลี่ยนไม่ได้ ตั้งชื่อได้แต่นามสกุล ซึ่งชื่อแกรมม่ากับนามสกุลก็ต้องเข้ากัน เขาก็สอนหลักวิธีการตั้งชื่อ บอกว่าถ้าตั้งชื่อแล้วเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ต้องสื่อถึงหิ่งห้อยตัวนั้น ซึ่งลักษณะเด่นของหิ่งห้อยตัวนั้นคือ อาศัยในน้ำจืด เราก็เลยตั้งว่า ลูซิโอล่า อควาติลิส ถ้าเรียกเต็ม ๆ ก็เป็นชื่อ ลูซิโอล่า อควาติลิส ทานเจริญ ซึ่งส่วนหลังนั้นเป็นนามสกุลของเราเอง”

...เป็นอีกความภูมิใจของนักวิจัยหิ่งห้อยไทย กับ “หิ่งห้อยสายพันธุ์ที่คนไทยได้ตั้งชื่อ” ...

ซึ่งก็ “สร้างชื่อให้ประเทศไทย” ได้ด้วย!!!

บทินทร์ ศักดาเยียงยงค์ : เรื่อง / สุนิสา ธนพันธสกุล : ภาพ

หิ่งห้อยในธรรมชาติ กับตัวอย่างสายพันธุ์ที่ค้นพบใหม่

อย่ารบกวน 'หิ่งห้อยบอกรัก'

“หิ่งห้อย” ที่อยู่ตามธรรมชาติในไทยเริ่มลดน้อยหายไปเป็นจำนวนมาก กับการ “อนุรักษ์หิ่งห้อย” ให้ยังคงอยู่... อาจารย์ก้อย บอกว่า... ปัจจัยหลักที่ทำให้หิ่งห้อยลดน้อยลงหรือหายไปคือ “มนุษย์” โดย

ภาพแสงหิ่งห้อยอันงดงาม โดย ปันทุร ฑานนท์

หิ่งห้อยที่จะบอกรักกัน แล้วทุกทีที่มีคน ทุกทีจะมีแสง เราเสี่ยงไม่ได้ แต่ถ้าได้อยู่กับเขาได้ก็ต้องปรับพฤติกรรม ก็ใช้แสงไฟเฉพาะที่ที่จำเป็น ต้องใช้ ส่วนมลพิษ

การทำลายที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อย มนุษย์เปลี่ยนระบบนิเวศที่เป็นพื้นที่อาศัยของหิ่งห้อย ไปเป็นบ้าน ร้านอาหาร รีสอร์ท “การทำลายพื้นที่อาศัยของหิ่งห้อยคือ ปัญหาที่รุนแรงที่สุดที่ทำให้เขาหายไปเลย” นอกจากนี้ ก็มีปัจจัยอื่น ๆ เช่น “มลพิษทางแสง” เพราะแสงไฟมีผลต่อพฤติกรรมของหิ่งห้อย ทำให้ชะลอการผสมพันธุ์ ยิ่งแสงสว่างมาก หิ่งห้อยยังใช้เวลานานมากกว่าจะมีการผสมพันธุ์ “แสงไฟที่เราเปิดกันสว่างไสว รบกวนภาษารักของ

อื่น ๆ ที่ก็มีผล ก็พวกน้ำเสีย สารเคมีทางการเกษตร ซึ่งทุกปัจจัยล้วนเกิดจากมนุษย์ทั้งสิ้น” ...อาจารย์ก้อย กล่าว พร้อมทั้งทำใจไว้ว่า...

“ความใฝ่ฝันที่มีคือ อยากให้เราอยู่ด้วยกันกับหิ่งห้อยได้อย่างมีความสุข การทำลายพื้นที่อาศัยของหิ่งห้อย เราไปห้ามไม่ได้ แต่ก็น่าจะมีบางพื้นที่ที่อนุรักษ์ไว้สำหรับหิ่งห้อยบ้าง มีพื้นที่ที่มีหิ่งห้อย ที่เราไม่ไปยุ่ง แบ่งปันพื้นที่ส่วนน้อย ๆ ให้เขาบ้าง”.